

W służbie tradycji i odnowy liturgicznej. 50 lat Instytutu Liturgicznego w Krakowie (1968–2018),
red. P. Nowakowski, J. Mieczkowski, Kraków 2019, s. 101–109.
ISBN 978-83-7438-849-8 (wersja drukowana), ISBN 978-83-7438-850-4 (wersja online)
DOI:<http://dx.doi.org/10.15633/9788374388504.09>

Kazimierz Panuś

UNIWERSYTET PAPIESKI JANA PAWŁA II W KRAKOWIE, POLSKA

ORCID: 0000-0002-9604-2920

Homiletyka seminaryjna w latach 1968–2018. Wykładowcy, tematyka zajęć i różne formy przygotowania do posługi głoszenia słowa Bożego

1. Wykładowcy

„Pamiętajcie o swych przełożonych, którzy głosili wam słowo Boże” (Hbr 13, 7) – zachęca autor Listu do Hebrajczyków. Dlatego też przedstawiając homiletykę wykładaną w Wyższym Seminarium Duchownym Archidiecezji Krakowskiej i w seminariach duchownych złączonych z nim umową o współpracę w latach 1968–2018, należy najpierw przybliżyć sylwetki wykładowców.

Jest to grono złożone z wybitnych osobistości. Otwiera je ks. dr Franciszek Macharski (1927–2016), który wykładał homiletykę do czasu swej nominacji na następcę kardynała Karola Wojtyły na biskupią stolicę św. Stanisława w Krakowie, co nastąpiło 30 grudnia 1978 roku¹. Wykłady z teologii

¹ Por. G. Ryś, *Pasterz w czasach przelotu*, w: *Archidiecezja krakowska na przełomie tysiącleci*, księga jubileuszowa ku czci kardynała Franciszka Macharskiego przygotowana przez UJ i PAT, Kraków 2004, s. 13.

pastoralnej i homiletyki ks. Macharski przejął w 1962 roku po ks. bp. dr. Julianie Groblickim (1908–1995)². Przez 16 lat przyszyły kardynał dzielił się z klerykami owocami swych studiów doktoranckich odbytych na wydziale teologicznym Uniwersytetu we Fryburgu szwajcarskim oraz osobistym doświadczeniem w głoszeniu słowa Bożego. Należę do ostatniego rocznika, któremu prowadził wykłady z homiletyki ks. Macharski, więcząc je wpisem do indeksu już z tytułem „ks. arcybiskup dr”.

Od roku akademickiego 1979/1980 przez siedem kolejnych lat homiletykę w seminariach duchownych należących do Papieskiego Wydziału Teologicznego w Krakowie prowadził ks. prof. Waław Świerzawski (1927–2017). Organizator i pierwszy dyrektor Instytutu Liturgicznego przy krakowskim Wydziale Teologicznym, rektor PAT w latach 1988–1992, a następnie biskup sandomierski miał w swym dorobku naukowym wiele ważnych publikacji z zakresu homiletyki. Jeszcze przed objęciem funkcji kuratora Katedry Homiletyki ks. Waław Świerzawski podawał w swych artykułach metodyczne uwagi na temat homilii liturgicznej³ i hagiograficznej⁴, uwrażliwiając na nie głosicieli słowa Bożego.

Od roku akademickiego 1986/1987 homiletykę seminaryjną prowadził ks. doc. dr hab. Edward Staniek, w latach 1993–2001 rektor Wyższego Seminarium Duchownego Archidiecezji Krakowskiej. Przygotowanie kleryków do sprostania niełatwym zadaniom kaznodziejskim nie było wówczas proste z powodu licznych powołań do kapłaństwa. W latach osiemdziesiątych i w początkach lat dziewięćdziesiątych w samym tylko Seminarium Duchownym w Krakowie kształciło się ponad 400 osób. Do tego dochodziły liczne roczniki z Wyższego Seminarium Duchownego Archidiecezji Częstochowskiej, również działającego w Krakowie, i z wielu seminariów duchownych prowadzonych przez zakony i zgromadzenia zakonne. W Krakowie studiowało wówczas łącznie około 1000 kleryków, co stanowiło 25 proc. wszystkich polskich seminarzystów. Chcąc sprostać postawionym

2 Por. S. Grzybek, *J. E. ks. biskup dr Julian Groblicki*, „Ruch Biblijny i Liturgiczny” [dalej: RBL] 5 (1960), s. 475.

3 Por. W. Świerzawski, *Homilia liturgiczna*, RBL 4 (1963), s. 201–211; W. Świerzawski, *Metodyczne uwagi na temat homilii*, RBL 3 (1972), s. 201–212.

4 Por. W. Świerzawski, *Homilia hagiograficzna w posoborowej odnowie życia chrześcijańskiego*, RBL 2–3 (1979), s. 139–148.

zadaniom, ks. Staniek postarał się o zatrudnienie asystenta, który by prowadził ćwiczenia. Był nim ks. Kazimierz Panuś, wówczas mgr lic. Warto podkreślić, że w 1986 roku był on nie tylko pierwszym, ale i jedynym asystentem zatrudnionym na Wydziale Teologicznym Papieskiej Akademii Teologicznej w Krakowie.

Jakkolwiek ks. prof. Edward Staniek specjalizuje się w teologii ojców Kościoła, to jednak zdecydowana większość jego publikacji poświęcona jest teorii i praktyce głoszenia słowa Bożego. Jest on autorem wielu materiałów homiletycznych, szkiców homilii i adoracji Najświętszego Sakramentu, z których korzysta wielu duchownych. Dla teorii kaznodziejstwa cenne są natomiast dwie książki ks. Stańka: antologia *Wielcy mówcy Kościoła starożytnego*⁵, wydana przez Wydawnictwo UNUM w serii *Wielcy Mówcy Kościoła*, oraz *Z kaznodziejskiego warsztatu* (dwa wydania)⁶, wydana przez Wydawnictwo św. Stanisława BM, w której zawarł zasady ogólne głoszenia słowa Bożego i omówił poszczególne rodzaje kazań. Godne uwagi są także jego artykuł dotyczący kazania w starożytności chrześcijańskiej⁷ oraz artykuł na temat sekretów dobrego kaznodziejstwa w ujęciu św. Augustyna⁸, w którym poddał analizie słynne dzieło biskupa z Hippony *De doctrina christiana*.

Po uzyskaniu w 1997 roku przez ks. Kazimierza Panusia stopnia doktora habilitowanego ks. prof. Edward Staniek zrzekł się funkcji kuratora Katedry Homiletyki. Wówczas to Rada Wydziału Teologicznego PAT powierzyła pełnienie obowiązków kierownika tej katedry od roku akademickiego 1997/1998 dotychczasowemu asystentowi, a następnie adiunktowi – ks. Kazimierzowi Panusiowi. Asystentem przy Katedrze Homiletyki został najpierw ks. dr Franciszek Ślusarczyk, a z chwilą podjęcia przez niego obowiązków rektora sanktuarium Bożego Miłosierdzia w Krakowie-Łagiewnikach zadania te przejął w roku akademickim 2008/2009 ks. dr Witold Ostafiński i wykonuje je do dzisiaj jako adiunkt ze stopniem doktora habilitowanego uzyskanym w 2016 roku.

5 Por. E. Staniek, *Wielcy mówcy Kościoła starożytnego*, Kraków 2007.

6 Por. E. Staniek, *Z kaznodziejskiego warsztatu*, wyd. 2, Kraków 2002.

7 Por. E. Staniek, *Kazanie w starożytności chrześcijańskiej*, w: *Fenomen kazania*, red. W. Przyczyzna, Kraków 1994, s. 15–27.

8 Por. E. Staniek, *Sekrety dobrego kaznodziejstwa w ujęciu świętego Augustyna*, RBL 4 (1989), s. 302–308.

2. Tematyka zajęć i różne formy przygotowania do posługi głoszenia słowa Bożego

Brak jest materiałów o tematyce zajęć z homiletyki prowadzonych w seminariach duchownych do roku 1986. Wiadomo, że sprowadzały się one do wykładów z homiletyki fundamentalnej, materialnej i formalnej oraz do opracowania i wygłoszenia przez seminarzystów kilku homilii podczas zajęć.

Z chwilą kiedy troskę o należyte przygotowanie do kaznodziejstwa powierzono ks. doc. dr. hab. Edwardowi Stańkowi, a ks. Kazimierz Panuś został asystentem Katedry Homiletyki, a więc od roku akademickiego 1986/1987, zostało wprowadzone wiele innowacji. Realizując program wykładów i ćwiczeń z homiletyki w ramach studiów na Wydziale Teologicznym PAT, klerycy opracowywali homilie niedzielne i świąteczne, hagiograficzne i obrzędowe, kazania pasyjne, kazania do dzieci i młodzieży. Podstawową innowacją, niejako ponadprogramową, było głoszenie kazań przez diakonów w czasie nabożeństw maryjnych w maju i przez alumnów piątego roku w czasie nabożeństw różańcowych w październiku. Były to oryginalne cykle tematyczne, których pomysłodawcą był ks. Edward Staniek. Niektóre z nich warto przypomnieć, gdyż stale są realizowane w ramach przygotowań kleryków do pełnienia posługi kaznodziei.

Modlitwą Matki Bożej były psalmy. Prawda ta inspirowała do powstania cyklu kazań majowych pod wspólnym tytułem: *Matka Boża śpiewa psalmy*. Każdy z alumnów – kaznodziejów – opracowywał inny psalm, podawał okoliczności jego powstania, wydobywał ukrytą w nim treść i wskazywał praktyczne zastosowanie.

W celu ożywienia pobożności maryjnej i lepszego zrozumienia nabożeństwa *Godzinek o niepokalanym poczęciu NMP* zrodziła się myśl wydobywania symboliki biblijnej zawartej w tym staropolskim nabożeństwie. W dziesięciominutowym kazaniu majowym należało wyjaśnić bogactwo treści fragmentu *Godzinek*. W ten sposób powstawały ciekawe opracowania analizujące poszczególne wersety tego nabożeństwa, na przykład:

Zawitaj, Panno mądra, domie poświęcony, siedmioma kolumnami pięknie ozdobiony;
Od wszelakiej zarazy świata ochroniona, pierwej święta w żywocie matki niż zrodzona;
Tyś Matką wszech żyjących, Tyś jest świętych drzwiami;
Tyś krzak Mojżeszów boskim ogniem gorejąca;

Runo Gedeona; Tyś niezwyciężonego plastr miodu Samsona;

Między cierniem lilija, kruszy łeb smokowi, piękna jak w pełni księżyc świeci człowiekowi;

Witaj, miasto ucieczki, wieżo utwierdzona Dawidowa, basztami i bronią wzmocniona.

Już po reorganizacji diecezji w Polsce piękną formą przygotowania nie tylko do kaznodziejstwa, ale i do przyszłej pracy duszpasterskiej była prezentacja sanktuariów maryjnych diecezji krakowskiej i bielsko-żywieckiej. Przez kolejne nabożeństwa majowe można było śledzić dzieje sanktuariów maryjnych w Krakowie, a więc: Matki Bożej na Piasku u oo. karmelitów, Matki Bożej Smętnej Dobrodziejki u oo. franciszkanów, Matki Bożej od Wykupu Niewolników u sióstr prezentek, NMP Królowej Polski w bazylice Mariackiej, Matki Bożej Różańcowej u oo. dominikanów, Matki Bożej Śnieżnej „Na Gródku”. Kazania majowe przypominały też przejawy szczególnej troski Matki Bożej o swój lud, widoczne w powstaniu licznych sanktuariów na terenach obu diecezji, jak: sanktuarium Matki Bożej w Kalwarii Zebrzydowskiej, w Czernej, w Myślenicach, w Rychwałdzie, w Staniątkach, na Rusinowej Polanie, w Przyłękowie koło Żywca, w Ludźmierzu, w Makowie Podhalańskim, w Hałcnowie, w Płokach, w Gdowie i innych. Prezentacja tych sanktuariów i dziejów kultu maryjnego ukazywała wielki duchowy skarbiec naszych diecezji i weryfikowała powiedzenie: „Cudze chwalicie, swego nie znacie”.

Kazania kleryckie objęły też temat sanktuariów Chrystusa i świętych na terenie Krakowa. Przybliżyły dzieje kultu cudownego krucyfiksu św. Królowej Jadwigi z wawelskiej katedry, krzyża mogińskiego w opactwie cysterskim, obrazu Pana Jezusa Miłosiernego w Łagiewnikach, obrazu Pana Jezusa Milatyńskiego u księży misjonarzy, obrazu *Ecce Homo* w kościele Sióstr Albertynek, figurki Dzieciątka Jezus Koletańskiego u sióstr bernardynek oraz obrazu św. Józefa – patrona Krakowa – u oo. karmelitów bosych.

W ramach nabożeństw różańcowych opracowywane były i wygłaszane przez alumnów piątego roku kazania pod wspólnym tematem *Dary i owoce Ducha Świętego* (Ga 5, 22). Poruszały więc one na przykład kwestie miłości, radości, pokoju, cierpliwości, uprzejmości, dobroci, wierności, łagodności, opanowania. Kiedy w 1992 roku ukazał się *Katechizm Kościoła katolickiego*, na podstawie czwartej jego części zatytuowanej *Modlitwa chrześcijańska* poszczególni seminarzyści opracowywali kazanie katechizmowe na takie tematy jak modlitwa jako dar Boga, rola Ducha Świętego w modlitwie,

trudności w modlitwie, nasze skargi, że nie jesteśmy wysłuchani, modlitwa prośby, modlitwa wstawiennicza, modlitwa dziękczynienia, modlitwa uwielbienia, *Modlitwa Pańska* jako streszczenie całej Ewangelii, wyjaśnienie poszczególnych prośb *Modlitwy Pańskiej*.

Powstawały także interesujące kazania apologetyczne, mające swą głęboką tradycję w historii kaznodziejstwa. Już św. Piotr zachęcał do nich, stwierdzając: „Bądźcie zawsze gotowi do obrony wobec każdego, kto domaga się od was uzasadnienia tej nadziei, która w was jest” (1 P 3, 15). W ramach kazań seminaryjnych należało odeprzeć zarzut, odpowiadając na pytania, choćby takie: „Po co prosić Pana Boga, skoro On wie, czego nam potrzeba?”, „Po co się modlić za zmarłych, skoro z czyśćca wyjdą do nieba, a w piekle i tak nic im nie pomożemy?”, „Dlaczego Bóg zgadza się na śmierć matki osierocającej czwórkę małych dzieci?”, „Dlaczego nie wolno skrócić życia nieuleczalnie choremu człowiekowi, który o to prosi?”, „Dlaczego obowiązuje mnie przysięga małżeńska, skoro mąż ją złamał?”, „Czy muszę pić alkohol, bo to dziedziczne, zakodowane w moich genach?”.

Ciekawą formą przybliżenia teologii Eucharystii była analiza treści znanych pieśni kościelnych stale obecnych w liturgii. Przedmiotem tych kazań stały się teksty pieśni: *Zróbcie Mu miejsce, Pan idzie z nieba; Duszo Chrystusowa, uswięć mnie; Gdzież jest Jezus, ma pociecha; Jeden chleb, co zmienia się w Chrystusa ciało; Jezu w Hostii utajony; Jezu drogi, Tyś miłością; O Panie, Ty nam dajesz ciało swe i krew; Pan Jezus już się zbliża; Pójdź do Jezusa, do niebios bram; O zbawcza Hostio godna czci; Bądźże pozdrowiona, Hostio żywa; Jezusa ukrytego*.

Dzielenie się słowem Bożym wykroczyło poza mury seminarium. Nowo wyświęceni diakoni głosili swe kazania nie tylko w obu kaplicach seminaryjnych: przy ul. Podzamcze 8 i przy ul. Piłsudskiego 4, ale także w kościele św. Szczepana dzięki uprzejmości ks. prał. Eugeniusza Góry, znanego z gorliwej działalności kaznodziejskiej, oraz w kościele Sióstr Felicjanek, gdzie przez wiele lat był rektorem ks. Edward Staniek, i w kościele Sióstr Duchaczek przy ul. Szpitalnej.

Także obecnie każdego roku klerycy piątego roku głoszą kazania pasyjne w trzech miejscach na terenie Krakowa: w kościele Sióstr Felicjanek przy ul. Smoleńsk oraz w kaplicach sióstr szarytek i sióstr serafitek.

Uwrażliwieniu na mistagogiczny wymiar liturgii służyły homilie analizujące i przybliżające poszczególne części mszy świętej. Wyjaśniano

w nich, dlaczego gromadzimy się na sprawowanie Eucharystii w dniu Pańskim, ukazywano sens pocałunku ołtarza przez kapłana, czynionych gestów liturgicznych, dwóch stołów, z których w pewnym sensie składa się msza święta, analizowano układ czytań w niedziele i dni powszednie oraz *Kanon rzymski*, czcigodny dokument starochrześcijańskiej liturgii, i nowe modlitwy eucharystyczne, ukazywano mszę świętą jako szkołę modlitwy oraz ofiarę Chrystusa i Kościoła, wyjaśniano komunie świętą pod dwiema postaciami, wiatyk i komunie świętą poza mszą jako uczestnictwo w ofierze Chrystusa i pokarm w drodze do Ojca.

Klerycy opracowywali także cykle kazań na temat błogosławieństw, tajemnic różańca świętego, uczynków miłosierdzia co do ciała i duszy, grzechów głównych itp.

Do już wymienionych form przygotowania do głoszenia słowa Bożego należy także opanowanie na pamięć i wygłoszenie przed audytorium najpiękniejszych fragmentów kazań polskich i zagranicznych.

3. Być „żywym urywkiem Ewangelii”

Stojąc wobec bogactwa słowa Bożego, które należy głosić, Kościół domagał się zawsze od kaznodziei, by był pierwszym jego słuchaczem, by uczynił swoją zasadę *contemplata aliis tradere* – „dawać innym prawdę zdobytą przez kontemplację”. Do człowieka współczesnego przemawia bowiem najsilniej prawda wcielona w konkretnego człowieka. Jego przykład mocniej przemówi niż słowa najgorliwszej zachęty. Dlatego kaznodzieja winien stać się – według pięknego określenia Jana Parandowskiego – „żywym urywkiem Ewangelii”. Ma to stałe na uwadze seminaryjne przygotowanie kleryków do posługi głoszenia słowa Bożego. Najdoskonalsze bowiem przygotowanie merytoryczne i formalne nie zastąpi osobistego świadectwa danego Chrystusowi w Jego Kościele. Jedynie tacy kapłani zdolni będą zachwycić współczesnego człowieka pięknem Ewangelii.

Summary

Homiletics at the Seminary in Krakow in 1968–2018. Lecturers, subject matter and various forms of preparation for the ministry of proclaiming the Word of God

In 1968–2018 in the Seminary in Krakow and in clerical seminaries associated with it on the basis of an agreement on cooperation, homiletics was lectured by a group of outstanding lecturers, such as, successively: Rev. Franciszek Macharski, PhD (1927–2016), later Metropolitan Archbishop of Krakow, Rev. Prof. Waclaw Świerżawski (1927–2017), later Bishop of the Diocese of Sandomierz and Rev. Prof. Edward Staniek, later Rector of the Krakow Seminary. Since the academic year 1997/1998, the Head of the Department of Homiletics has been Rev. Prof. Kazimierz Panuś, and his co-worker was initially Rev. Franciszek Ślusarczyk, PhD, the current Rector of the Sanctuary of the Divine Mercy in Krakow-Łagiewniki, and then Rev. dr hab. Witold Ostafiński.

Trying to prepare seminarians well for the proclamation of the Word of God, a rich programme of classes and lectures on homiletics was carried out. Clerics develop Sunday and Christmas homilies, hagiographic and ceremonial homilies, passion sermons, and sermons to children and young people. As part of the improvement of their workshop, they preach during Marian services in May and during Rosary services in October. These are often original thematic series, such as: a presentation of subsequent psalms, explanation of the biblical symbolism contained in the Old Polish devotion to the *Hours of the Immaculate Conception of the Blessed Virgin Mary*, a presentation of the Marian sanctuaries of Krakow and the dioceses that are part of the Krakow metropolis. As part of the rosary services, sermons on *The Gifts and Fruits of the Holy Spirit* (Gal 5, 22) were prepared and delivered by the five year students. After the publication of *The Catechism of the Catholic Church* in 1992, on the basis of its fourth part devoted to *Christian Prayer*, individual seminarians developed a catechism sermon on this subject.

There were also interesting apologetic sermons with a deep tradition in the history of preaching. An interesting form of approximation of the theology of the Eucharist was the analysis of the theme of the church song intended to stimulate the faithful to devotion. The homilies analyzing and approximating particular parts of the Mass are used to sensitize the mystagogical dimension of the liturgy. The seminarians also worked on series of sermons on blessings, the mysteries of the Holy Rosary, deeds of mercy for the body and soul, major sins, etc.

To the already mentioned forms of preparation for the proclamation of the Word of God, one should also remember by heart and preach the most beautiful passages of Polish and foreign speakers in front of the year.

These efforts combined with the personal testimony of Christian life are intended to delight the modern man with the beauty of the Gospel.

Uniwersytet Papieski
Jana Pawła II
w Krakowie